

Kommunstyrelsen

Bokslut 2003 för Stockholms stad med verksamhetsberättelse

Bokslut 2003 för Finansförvaltningen

Stadsledningskontorets förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Redovisningen av bokslut 2003 för Stockholms stad med verksamhetsberättelse godkänns.
2. Nämnderna medges ombudgetering till år 2004 för ökade kostnader inom driftverksamheten med 19,6 mnkr. Finansieringen sker ur *Central medelsreserv: 2. Till kommunstyrelsens förfogande för oförutsedda behov* i 2004 års budget (bilaga 2).
3. Nämnderna medges ombudgetering till år 2004 för ökade utgifter inom investeringsplanen med 39,0 mnkr. De ökade utgifterna finansieras av ett ökat finansieringsbeting under *Finansförvaltningen* år 2004 (bilaga 2).
4. Övriga framställningar om ombudgetering avslås (bilaga 2).
5. Stadsdelsnämnd Skarpnäck medges budgetjustering för ökade kostnader med 0,2 mnkr för startkostnader för ett nytt boendekollektiv på Varmfrontsgatan 23. Stadsdelsnämnd Älvsjö medges stimulansbidrag med 0,1 mnkr för beställarstöd för ett nytt gruppboende för funktionshinder på Sjöholmsvägen. Stadsdelsnämnden Hägersten medges budgetjustering för ökade kostnader med 0,6 mnkr för ombyggnation av äldreboendet Fruängsgården. Finansieringen sker genom att ta i anspråk i tidigare bokslut avsatta medel (se bilaga 1 resp. nämnd).

6. Stadsdelsnämnd Älvsjö medges budgetjustering för ökade kostnader med 0,8 mnkr för elever med svenska som andra språk. Finansieringen sker ur *Central medelsreserv. 2. Till kommunstyrelsens förfogande* i 2003 års budget (se bilaga 1).
7. Avveckling av resultatenheter år 2004 godkänns enligt bilaga 6.
8. Stadsdelsnämnd Hägerstens överskott i nämndens resultatfond 2003 om 1,8 mnkr, som inte anknyter till någon resultatenhet, överförs inte till 2004. Teknisk justering får göras i samband med tertialrapport 1 för 2004.
9. I bokslut 2003 redovisade avsättningar om 497,6 mnkr godkänns.
10. Disposition av i tidigare bokslut avsatta medel om 155,8 mnkr godkänns.
11. Redovisningen av bokslut 2003 för Finansförvaltningen godkänns (bilaga 5).
12. Stadsledningskontoret ges i uppdrag att slutföra årsredovisningen för Stockholms stad för behandling av kommunfullmäktige.

Bosse Sundling
Stadsdirektör

Anders Carstorp
Budgetchef

Inger Johansson Kjaerboe
Redovisningschef

Bilaga 1	Stadsledningskontorets synpunkter på nämndernas budgetutfall 2003
Bilaga 2	Av nämnderna begärda och av stadsledningskontoret avstyrkta/tillstyrkta ombudgeteringar
Bilaga 3	Sammanfattande tabeller
Bilaga 4	Resultat- och balansräkning med noter samt finansieringsanalys
Bilaga 5	Bokslut 2003 för Finansförvaltningen
Bilaga 6	Sammanställning av föreslagna resp. tillstyrkta/avstyrkta avvecklingar av resultatenheter
Bilaga 7	Sjukfrånvaro

Tjänsteutlåtande med bilagor återfinns på budgetstabens hemsida
<http://info.stockholm.se/slk/budgetstaben/index.htm>

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Bokslut 2003 för Stockholms stad.....	5
Budgetutfall 2003 för Stockholms stad	5
Bokslut och budgetutfall	7
Bokslut 2003	7
Årets resultat	8
Balanskravet	8
Verksamhetens nettokostnader	9
Jämförelsestörande poster	11
Avskrivningar	12
Skatter och generella statsbidrag	12
Finansiella kostnader och intäkter	12
Extraordinära poster	13
Avsättningar respektive ianspråktagande av tidigare avsättningar	13
Balansräkning.....	14
Soliditet	14
Anläggningstillgångar	14
Pensioner	15
Avsättningar.....	16
Disposition av eget kapital - Kompetensfonden.....	17
Övrigt	18
Ansvarsförbindelser och stadens borgensåtaganden	18
Bokslut för kommunkoncernen	18
Finansförvaltningen (bilaga 5)	19
Budgetutfall 2003	19
Förbättra välfärden och de kommunala verksamheterna.....	19
Ge alla barn och unga en bra start i livet.....	19
Ökad livskvalitet för de äldre	22
Satsningar för de mest utsatta.....	22
Medarbetarna.....	24
Bygga bostäder och utveckla Stockholm.....	28
20 000 nya lägenheter.....	28
Fungerande näringsliv och arbetsmarknad	29
Cyklister - ökat antal och höjd säkerhet	30
Göra Stockholm till en ekologiskt hållbar storstad	31
Miljöprogrammet	31
Agenda 21.....	31
Bryta segregationen och fördjupa demokratin.....	31
Minskat behov av ekonomiskt bistånd	31
Storstadssatsningen och Stadsdelsförnyelsen	33

Jämställdhet, mångfald och antidiskrimineringsarbete	34
Konsumentupplysning	34
Ta ansvar för ekonomin	35
Verksamhetens nettokostnader	35
Avvikelser	36
Budgetjusteringar 2003	37
Resultatöverföringar mellan åren 2002 och 2003	39
Överföring av resultatenheternas resultat till resultatfond i bokslut för 2003	39
Ombudgeteringar till år 2004	39
Begravningsfond	40
Avsättningar under renhållningsnämnden	40
Investeringsplan	40
Övriga redovisningar	42
Kvalitetsutveckling	42

Sammanfattning

I detta ärende redovisas stadens bokslut och budgetutfall med analys av nämndernas verksamhetsberättelser. Finansförvaltningens bokslut redovisas i bilaga 5.

Bokslut 2003 för Stockholms stad

Årets bokslut visar ett positivt resultat om 105,1 mnkr efter skatteintäkter och finansnetto. Efter föreslagna och under året ianspråktaga avsättningar uppgår stadens överskott till 5,1 mnkr.

Årets resultat med hänsyn taget till balanskravet uppgår till 11,3 mnkr. I årets resultat ingår såväl årets avsättningar som ianspråktaga avsättningar. I resultatet är jämförelsestörande poster exkluderade. Resultatet visar att staden uppfyller kommunallagens krav på en ekonomi i balans.

Årets resultat enligt resultaträkningen	5,1 mnkr
Avgår jämförelsestörande intäkter	-67,1 mnkr
Avgår jämförelsestörande kostnader	73,3 mnkr
Justerat resultat	11,3 mnkr

Verksamhetens nettokostnader, exkl. jämförelsestörande poster, uppgår till 25 672,7 mnkr, vilket är en ökning med 1 682,6 mnkr jämfört med föregående år.

Budgetutfall 2003 för Stockholms stad

Utfallet för nämndernas verksamheter visar före resultatdispositioner ett nettoöverskott om 378,4 mnkr jämfört med budget 2003 inkl. av kommunstyrelsen medgivna budgetjusteringar. Utfallet i bokslut 2002 visade ett nettoöverskott om 17,8 mnkr.

Stadsdelsnämnderna visar ett sammanlagt nettoöverskott om 41,4 mnkr, vilket är en förbättring med 356,7 mnkr jämfört med utfallet i bokslut för år 2002. Anslaget för nämndernas verksamhet visar ett kraftigt förbättrat resultat medan kostnaderna för ekonomiskt bistånd har börjat att öka. Samtliga stadsdelsnämnder redovisar underskott för ekonomiskt bistånd, varav fem nämnder står för över hälften av det totala underskottet.

Budgeten är det viktigaste instrumentet för styrning av stadens verksamheter. Varje nämnd måste rymma sin verksamhet inom fastställd budget. I bokslut för 2003 redovisar flera nämnder underskott. De nämnder som har redovisat underskott måste vidta åtgärder för att undvika ett fortsatt budgetöverskridande.

Under år 2003 fanns inga extra resurser avsatta för nämndernas löpande verksamheter utöver prestationer och omstrukturering. Stadsledningskontoret har tillstyrkt budgetjusteringar under året med 1 044,3 mnkr för ökade nettokostnader, varav 449,3 mnkr avser prestationsförändringar.

I budget för 2003 har 100,0 mnkr reserverats för omstruktureringar för stadsdelsnämnder med betydande underskott i verksamheten 2002. Medlen har använts för översyn och omstruktureringsinsatser inom flertalet verksamhetsområden och framför allt inom äldreomsorgen. I bokslut/verksamhetsberättelse för år 2002 redovisade dessa stadsdelsnämnder ett sammanlagt underskott med 323,2 mnkr för anslag 1, för år 2003 visar nämnderna ett överskott med 73,4 mnkr.

Utfallet för nämndernas investeringsutgifter är 2 068,7 mnkr, vilket innebär lägre utgifter med 1 023,2 mnkr jämfört med investeringsplanen exkl. den centrala medelsreserven för investeringar. Den centrala medelsreserven för investeringar har inte tagits i anspråk under året. Utfallet för nämndernas investeringsinkomster är 146,7 mnkr, vilket är en ökning med 63,4 mnkr jämfört med investeringsplanen.

Stadsledningskontoret tillstyrker ombudgetering till år 2004 för ökade kostnader inom driftverksamheten med 19,6 mnkr och med 39,0 mnkr inom investeringsverksamheten.

I huvudsak alla stadsdelsnämnder har öppnat nya förskoleavdelningar under året. Den genomsnittliga barngruppen i staden har minskats från 17 till 16 barn sedan tertialrapport 1 för 2003. Barnomsorgsgarantin har klarats av i stort sett alla stadsdelsnämnder under 2003. Under året tillkom 186 nya heldygnsplatser inom äldreomsorgen samt standardhöjande åtgärder i 548 lägenheter.

Sjukfrånvaron har minskat i staden med 0,2 procentenheter och uppgick för helåret till 10,4 %. Ett förslag till utvecklingsavtal som ersättning till trygghetsavtalet har utarbetats under året. Insatser för arbetstidsutveckling görs brett i staden.

Under år 2003 har gatu- och fastighetsnämnden anvisat mark för 5 423 lägenheter. Detaljplaner för 3 368 lägenheter har antagits och byggandet av ca 2 000 lägenheter påbörjats. Av de nybyggda lägenheterna är 65 % bostadsrätter och 18 % hyresrätter, vilket är en ökning av andelen hyresrätter jämfört med tidigare år då den låg på en genomsnittlig nivå på 8 %.

Nämnderna har följt upp de generella åtagandena för miljöarbetet och flertalet nämnder arbetar med att minska sina verksamheters miljöbelastning. Många stadsdelsnämnder har arbetat gentemot det lokala näringslivet med miljödiplomering samt med medborgarna.

Under året har i genomsnitt ca 14 220 vuxna personer mottagit ekonomiskt bistånd varje månad. Antalet har sedan 1999 minskat med 38 %, vilket motsvarar 8 600 bidragstagare. Kostnaden för utbetalt ekonomiskt bistånd uppgick 2003 till 991 mnkr. Det är en ökning jämfört med 2002 då kostnaden uppgick till 984 mnkr. Ökningen är måttlig med hänsyn till att arbetsmarknadsläget försämrats ytterligare under 2003.

I Stockholms stad har drygt 500 mnkr från storstadssatsningen gått till Husby, Rinkeby, Rågsved, Skärholmen och Tensta mellan åren 1999 och 2003. Under 2003 har stadsdelsnämndernas arbete inriktats på att finna former för hur projekten skall omvandlas till ordinarie strukturer i form av tid och resurser. Medlen har under 2003 i huvudsak riktats till språkutveckling och sysselsättningsåtgärder.

Stockholms stad och de kommunala fastighetsbolagen har reserverat vardera 300,0 mnkr, totalt 600,0 mnkr, för satsningen på Stadsdelsförnyelse under perioden 2003-2006. Satsningen omfattar stadsdelsnämnderna Enskede-Årsta, Farsta, Hässelby-Vällingby, Kista, Rinkeby, Skarpnäck, Skärholmen, Spånga-Tensta och Vantör samt ett antal facknämnder och bolagsstyrelser. Under 2003 har 1,2 mnkr förbrukats.

En sammanfattning av nämndernas jämställdhets- och mångfaldsplaner för 2003 har redovisats i jämställdhetsrådet.

Nämnderna har i huvudsak uppfyllt de generella åtagandena inom fastställd budget. Flertalet nämnder redovisar vilka åtgärder som vidtagits med anledning av inkomna klagomål och synpunkter och ett antal redovisar även resultaten av gjorda brukarundersökningar.

Bokslut och budgetutfall

Bokslut 2003

Nämndernas verksamhetsberättelser ligger till grund för analysen i bokslut och årsredovisning.

Bokslut år 2003 har i allt väsentligt upprättats enligt god redovisningssed och i enlighet med lagen om kommunal redovisning. I bokslutet är interna transaktioner eliminerade.

Stadens årsredovisning behandlas av kommunfullmäktige under våren 2004. I årsredovisningen och budgetavräkningen presenteras en mer utförlig beskrivning av stadens ekonomi och verksamhet. Därutöver redovisas särskilda nyckeltal. Stadsledningskontoret föreslås få kommunstyrelsens

uppdrag att slutföra årsredovisningen för Stockholms stad för behandling i kommunfullmäktige.

Årets resultat

Resultaträkning

Mnkr	2003	2002
Verksamhetens intäkter	7 265,6	7 302,2
Jämförelsestörande intäkter	67,1	431,6
Verksamhetens kostnader	-32 530,6	-30 885,4
Jämförelsestörande kostnader	-73,3	0,0
Avskrivningar	-407,7	-406,9
Verksamhetens nettokostnader	-25 679,0	-23 558,5
Skatteintäkter	21 164,2	20 226,3
Generella statsbidrag	3 148,9	3 151,2
Finansiella intäkter	3 168,1	3 549,0
Finansiella kostnader	-1 697,0	-2 208,9
Resultat efter skatteintäkter och finansnetto	105,1	1 159,2
Extraordinära intäkter	0,0	3 542,3
Ianspråktaga avsättningar från föregående år	397,6	110,4
Avsättningar	-497,6	-2 811,5
Årets resultat	5,1	2 000,4

(Anm. Siffrorna i tabellerna är avrundade och summerar därför inte exakt).

Årets bokslut visar ett positivt resultat om 5,1 mnkr. Detta resultat inkluderar verksamhetens nettokostnader, skatteintäkter och finansnetto, ianspråktaga avsättningar samt årets avsättningar. I bilaga 4 redovisas resultaträkning inkl. noter.

Balanskravet

Enligt kommunallagen skall budgeten upprättas så att intäkterna överstiger kostnaderna (KL 8 kap. 4 §). Om det redovisade resultatet blir negativt, dvs. om kostnaderna för ett visst räkenskapsår överstiger intäkterna, skall det negativa resultatet regleras senast under det andra året efter det att det negativa resultatet redovisades. Balanskravet är därmed kopplat till resultaträkningen. Enligt förarbetena till kommunallagen är huvudprincipen att realisationsvinster inte skall inräknas i intäkterna då avstämning mot balanskravet görs. Undantag kan dock göras om det står i överensstämmelse med god ekonomiskt hushållning, t.ex. om försäljningen är ett led i en omstrukturering. Vad gäller realisationsförluster är huvudprincipen att dessa skall inräknas i kostnaderna då avstämning mot balanskravet görs.

Årets resultat med hänsyn taget till balanskravet uppgår till 11,3 mnkr. I årets resultat ingår såväl årets avsättningar som ianspråktaga avsättningar. I resultatet är jämförelsestörande poster exkluderade. Resultatet visar att staden uppfyller kommunallagens krav på en ekonomi i balans.

Årets resultat enligt resultaträkningen	5,1 mnkr
Avgår jämförelsestörande intäkter	-67,1 mnkr
Avgår jämförelsestörande kostnader	73,3 mnkr
Justerat resultat	11,3 mnkr

I beräkningen ovan är realisationsvinster ej medräknade då dessa redovisas som jämförelsestörande intäkter. Jämförelsestörande kostnader består av kostnader för Kompetensfonden med 72,1 mnkr och Stadsdelsförnyelse med 1,2 mnkr.

I samband med bokslut 2002 beslutade kommunfullmäktige att disposition av eget kapital för Stockholms stads kompetensfond skall ske med 2 000 mnkr. Med anledning av detta avräknas dessa kostnader från balanskravet.

Kostnader för Stadsdelsförnyelse har enligt beslut i kommunfullmäktige den 8 september 2003 finansierats av uppkomna realisationsvinster vid försäljning av anläggningstillgångar. Med anledning av detta avräknas även dessa kostnader från balanskravet.

Verksamhetens nettokostnader

Verksamhetens nettokostnader, exkl. jämförelsestörande poster, uppgår till 25 672,7 mnkr, vilket är en ökning med 1 682,6 mnkr jämfört med föregående år. Verksamhetens nettokostnader har finansierats av skatteintäkter och generella statsbidrag samt av stadens positiva finansnetto.

Verksamhetens kostnader

Verksamhetens kostnader, exkl. avskrivningar, uppgår till 32 530,6 mnkr, vilket innebär en ökning med 1 645,2 mnkr.

Förändringen består av:

- ökade lönekostnader, lönebikostnader och övriga personalkostnader, 956,6 mnkr
- ökade kostnader för entreprenader och köp av verksamhet, 469,1 mnkr
- ökade kostnader för material och köpta tjänster, 192,6 mnkr
- ökade kostnader för bostadstillägg samt andra bidrag och understöd, 27,8 mnkr, varav ökade kostnader för ekonomiskt bistånd med 15,4 mnkr
- minskade kostnader för pensionsutbetalningar, 1,0 mnkr

Jämfört med år 2002 har kostnaderna för material och köpta tjänster ökat med ca 3 %. Ökningen beror främst på indexuppräknningar av befintliga avtal och prestationsförändringar. Kostnaderna för inhyrd personal inom äldreomsorgen minskar något jämfört med föregående år, däremot ökar kostnaderna för inhyrd personal inom utbildningssektorn.

Kostnadsökningen inom äldreomsorgen har avstannat under år 2003 jämfört med tidigare år. Det arbete som nämnderna under tidigare år lagt ner på att få kontroll över kostnadsökningen inom äldreomsorgen har gett resultat. Den ökning av kostnaderna som skett kan förklaras av indexuppräknningar av befintliga avtal samt av ökade lönekostnader till följd av årets lönerörelse. Inom verksamhetsområdet omsorg om funktionshindrade har kostnadsutvecklingen avstannat jämfört med tidigare år. Även inom detta verksamhetsområde har nämndernas arbete med att minska kostnaderna gett effekt.

Inom verksamhetsområdena förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg samt utbildning ökar kostnaderna jämfört med år 2002. Inom båda verksamhetsområdena har kostnaderna för inhyrd personal ökat.

Kostnaderna för entreprenader och köp av verksamhet uppgår totalt till 8 611,0 mnkr, vilket utgör 26 % av stadens bruttokostnader. Ökningen av kostnaderna förklaras av indexuppräknningar av befintliga avtal, att ersättningen till enskilt drivna verksamheter har ökat p.g.a. prestationsförändringar och genom att de interkommunala ersättningarna ökat eftersom fler elever valt att studera vid skolor i andra kommuner. Att ökningen inte är större förklaras av att vissa verksamheter har återgått till egen regi, varvid kostnaderna för köp av platser på t.ex. sjukhem minskar.

Kostnaderna för bostadstillägg samt andra bidrag och understöd ökar jämfört med år 2002. Kostnaderna för bidrag till föreningar, stiftelser, kommuner och landsting m.m. ökar. Den största ökningen kan hänföras till kostnader för personlig assistens (LASS).

Kostnaderna för ekonomiskt bistånd har ökat med 15,4 mnkr. Ökningen av kostnaderna är större när hänsyn tas till att betalningsansvaret för ekonomiskt bistånd till personer över 65 år har övergått till försäkringskassan.

Antalet anställda i staden omräknat till heltidsanställda har ökat med ca 450 personer eller 1,0 %. Skälet till att antalet anställda ökar i staden är att staden återtagit verksamheter som tidigare legat på entreprenad. Jämfört med tidigare år ökar personalkostnaderna exkl. lönebikostnader och övriga personalkostnader med 403,8 mnkr. Ökningen av personalkostnaderna beror, förutom att antalet anställda ökat, dels på avtalsenliga löneökningar, dels på löneökningar utanför avtal dvs. löneglidningar. Övertids- och mer-tidsarbete utgör ca 1,4 % av den totala lönesumman.

Verksamhetens intäkter

Verksamhetens intäkter, exkl. jämförelsestörande intäkter, uppgår till 7 265,6 mnkr, vilket är en minskning med 36,6 mnkr jämfört med år 2002.

Förändringen består av:

- minskade intäkter för taxor och avgifter fastställda av kommunfullmäktige m.m., 62,8 mnkr
- minskade statsbidrag, 66,3 mnkr
- ökade hyresintäkter och tomträttsavgälder, 90,2 mnkr
- ökade EU-bidrag, 2,3 mnkr

Intäkter för taxor och avgifter fastställda av kommunfullmäktige har minskat jämfört med föregående år. Minskningen beror huvudsakligen på införandet av en avgiftsfri månad inom förskoleverksamheten samt maxtaxa och ett nationellt förbehållsbelopp inom äldreomsorgen.

Ökningen av intäkterna för försäljning av verksamhet återfinns inom äldreomsorgen. De ökade intäkterna för försäljning av verksamhet beror främst på att staden återtagit verksamheter, t.ex. sjukhem, som tidigare bedrivits på entreprenad. Återtagandet av dessa verksamheter medför att stadsdelsnämnderna säljer platser till andra kommuner och landsting. Även inom utbildningsområdet ökar intäkterna till följd av ökade interkommunala ersättningar.

Statsbidragen har minskat under år 2003. Inom verksamhetsområdet äldreomsorg beror minskningen av statsbidragen bl.a. på att den hemsjukvård som nämnderna tidigare utförde åt landstinget och fick bidrag för numera återgått till landstinget. Inom utbildningsområdet har statsbidragen för personalförstärkning inom skola och fritidshem ökat. Minskningen av statsbidragen är också hänförliga till minskade utbetalningar gällande Lokala investeringsprogrammet (LIP) samt ett minskat flyktmottagande.

Under december 2003 beslutade regeringsrätten att parkeringsavgifter ej skall påföras moms. Staden kommer att begära återbetalning genom moms rättelser av parkeringsavgifter för åren 1995-2003. Förhandlingar pågår mellan Svenska kommunförbundet och Skatteverket hur rättelse skall göras. Beloppet går därför inte att fastställa och med hänsyn till försiktighetsprincipen har inga återbetalningar periodiserats i årets bokslut.

Jämförelsestörande poster

För år 2003 uppgår jämförelsestörande intäkter till 67,1 mnkr och jämförelsestörande kostnader till 73,3 mnkr. Intäkterna avser realisationsvinster i samband med försäljning av fastigheter. Kostnaderna avser förbrukade medel ur Kompetensfonden och Stadsdelsförnyelse. Kostnaderna för Stadsdelsförnyelsen finansieras av realisationsvinster. År 2003 har såväl

Avskrivningar

I posten avskrivningar ingår både planenliga avskrivningar och nedskrivningar av värdet på anläggningstillgångar. År 2003 uppgår denna post till 407,7 mnkr. Årets avskrivningar enligt plan uppgår till 396,6 mnkr, vilket är en ökning med 35,3 mnkr jämfört med år 2002. Nedskrivning av anläggningstillgångar uppgår till 11,1 mnkr.

Skatter och generella statsbidrag

Summan av skatter och generella statsbidrag uppgår till 24 313,1 mnkr, vilket är en ökning med 935,6 mnkr jämfört med år 2002. I årets skatteintäkter ingår en negativ slutavräkning om 239,4 mnkr.

I bokslut för år 2003 har slutskatteavräkningen beräknats enligt Svenska Kommunförbundets prognos. Avvikelse från prognosen kommer att påverka resultatet för år 2004. Denna redovisningsprincip avviker från den rekommendation som Rådet för kommunal redovisning ger. Orsaken till att staden inte följer rekommendationen är att den prognos som Svenska Kommunförbundet ger kommer senare än regeringens och bör därmed vara mer aktuell, dessutom är denna prognos mer negativ varför försiktighetsprincipen tillämpas.

Preliminära skatteintäkter och begravningsavgifter uppgår till 25 657,9 mnkr, vilket är en ökning med 2 714,1 mnkr jämfört med 2002 till följd av ett ökat skatteunderlag och den höjning av kommunalskatten som gjordes år 2003. Stadens kostnader för utjämnningssystemet har ökat med 914,3 mnkr till 4 254,3 mnkr, vilket motsvarar 5 585 kr per invånare. Skatteintäkterna netto har ökat med 937,9 mnkr och uppgår till 21 164,2 mnkr. Av skatteintäkterna utgör 100,1 mnkr begravningsavgift inkl. slutavräkning före avgifter. De generella statsbidragen har minskat med 2,3 mnkr till 3 148,9 mnkr inkl. kostnaden för mellankommunal skatteutjämning på 102,2 mnkr.

I redovisningen av statsbidrag ingår ersättning för såväl generellt som tillfälligt sysselsättningsstöd om 263,2 mnkr. Den utbetalning som görs av generellt och tillfälligt sysselsättningsstöd under år 2004 har ej periodiserats. Detta bidrag anses ej hänförligt till år 2003 och kommer därför att påverka resultatet år 2004.

Finansiella kostnader och intäkter

Stadens finansnetto, exkl. finansiella poster i form av aktieutdelning om 852,2 mnkr, uppgick till 618,9 mnkr, vilket är en ökning med 129,9 mnkr jämfört med år 2002. Ökningen kan hänföras till en ökad utlåning till bostadssektorn, vilket skapat ökad avkastning jämfört med externa placeringar. Stadens förlängda räntebindningstid har också bidragit till bibehållen avkastning.

Extraordinära poster

För år 2003 redovisas inga extraordinära poster.

Avsättningar respektive ianspråktagande av tidigare avsättningar

Nettot av årets avsättningar och ianspråktagande av tidigare gjorda avsättningar uppgår till -100,0 mnkr.

I årets bokslut har avsättningar gjorts om 497,6 mnkr avseende följande:

- renhållningsnämnden, 4,7 mnkr
- begravningsavgift, 2,9 mnkr
- infrastrukturella åtgärder, 290,0 mnkr
- miljömiljarden, 100,0 mnkr
- om- och utbyggnad för äldreomsorg och omsorg om funktionshindrade samt psykiskt funktionshindrade, 100 mnkr

Avsättningen inom renhållningsnämnden avser nämndens nettoutfall för år 2003. Om intäkterna för nämndens verksamhet överstiger kostnaderna skall avsättning göras. Den begravningsavgift som staden erhåller skall finansiera kyrkogårdsnämndens verksamhet. Om begravningsavgifterna överstiger kostnaderna för nämndens verksamhet skall avsättning göras.

Av avsättningar i tidigare års bokslut har 397,6 mnkr tagits i anspråk för:

- pensionskostnader, 165,3 mnkr
- boende äldre och funktionshindrade, 138,5 mnkr
- omstruktureringskostnader, 44,7 mnkr
- barnomsorgsutbyggnad, 41,8 mnkr
- ventilationskostnad skolor, 7,3 mnkr

På grund av osäkerhet i pensionsberäkningarna gjordes i samband med bokslut år 2002 extra avsättning för pensionskostnader med 300 mnkr. Årets ökade avsättning för pensioner finansieras därför genom ianspråktagande av föregående års avsättning för osäkra pensionsberäkningar.

I bokslutet år 2003 har tidigare gjorda avsättningar avseende omstruktureringskostnader återförts p.g.a. att framtida omstruktureringskostnader endast beräknas uppgå till 5,0 mnkr, vilket också utgör resterande avsatt belopp.

Avsättningar kommenteras även under balansräkningen nedan.

Balansräkning

Stadens balansomslutning uppgår till 76 642,2 mnkr, vilket är en minskning med 705,4 mnkr jämfört med föregående år.

TILLGÅNGAR

Mnkr	2003	2002
Materiella anläggningstillgångar	38 091,7	37 068,5
Finansiella anläggningstillgångar	22 900,3	21 462,1
Summa anläggningstillgångar	60 992,0	58 530,5
Omsättningstillgångar	15 650,3	18 817,0
SUMMA TILLGÅNGAR	76 642,2	77 347,6

EGET KAPITAL OCH SKULDER

Mnkr	2003	2002
Eget kapital	47 164,2	47 159,0
Avsättningar	6 797,5	6 532,2
Långfristiga skulder	10 831,0	6 481,1
Kortfristiga skulder	11 849,6	17 175,3
SUMMA EGET KAPITAL OCH SKULDER	76 642,2	77 347,6

I bilaga 4 redovisas balansräkning inklusive noter.

Soliditet

Soliditeten visar det egna kapitalet i förhållande till balansomslutningen. Årets soliditet uppgår till 62 %, vilket är en förbättring med en procentenhet jämfört med föregående år.

Anläggningstillgångar

De materiella anläggningstillgångarna har ökat med 1 023,2 mnkr och uppgår i bokslutet för år 2003 till 38 091,7 mnkr. Ökningen är en följd av de stora projekt som staden bedriver. Nedan anges några av de stora projekt som staden bedrivit under år 2003.

Upprustningen av Högdalshallen är klar och innebär nya ytor för motion och idrott samt ett nytt barnäventyrsbad. Högdalens sim- och idrottshall är med sin totala lokalyta jämte Farsta sim- och idrottshall, nämndens största sim- och idrottsanläggning.

Gatu- och fastighetsnämnden har arbetat med förnyelsen av Sergelgången (f.d. Hästskogången), dvs. gångförbindelsen mellan Sergels Torg och NK, som beräknas vara färdigställd till halvårsskiftet 2004. I Hammarby Sjöstad har anläggningsarbetena avseende kajer, broar, parker och spårväg i Sickla Udde, Sickla Kaj samt Sickla Kanal i huvudsak färdigställts. Byggnadsarbetena i Södra Länken har avslutats under året samtidigt har inredningsarbetena till största delen avslutats. Fram till öppnandet av Södra Länken i oktober 2004 genomförs tester av övervaknings- och driftsystem. Under hösten flyttades tunnelbanetrafiken över till den nyrenoverade delen av Tranebergsbron och därmed kunde ombyggnaden av tunnelbanebron påbörjas. I slutet av året hade större delen av den nya Årstabrons farbana färdiggjuts.

Inom gatu- och fastighetsnämndens fastighetsförvaltning har ombyggnaden av Råcksta sjukhem och Serafens sjukhem samt nybyggnaden av Kattumpstullen färdigställts. Staden förhandlar med entreprenören om slutgiltiga utgiften för ombyggnaden av Råcksta. 19 bostadsrättslägenheter för gruppboende har förvärvats, förstärkning av bjälklagen i Hötorgshallen pågår, 11 nya förskoleavdelningar har färdigställts.

De finansiella anläggningstillgångarna har ökat med 1 438,2 mnkr och uppgår i bokslutet för år 2003 till 22 900,3 mnkr. Det är framför allt utlåningen till koncernbolagen som ökat. Ökningen förklaras av att bolagen amorterat externa lån, vilka bolagen refinansierat via staden.

Omsättningstillgångarna minskar med 3 166,7 mnkr och uppgår i bokslutet för år 2003 till 15 650,3 mnkr. Den största förändringen kan härledas till minskad kortfristig del av långfristiga fordringar, vilket har ett samband med förändringen av de finansiella anläggningstillgångarna.

Pensioner

Pensionsavsättningar inkl. löneskatt redovisas i balansräkningen med totalt 1 788,8 mnkr. Av denna avsättning avser 722,1 mnkr stadens pensions-skuld för intjänade pensionsförpliktelser för år 1998-1999. Denna skuld förvaltas av stadens pensionsförvaltning. Av beloppet har 5 % placerats i aktier medan resterande belopp har vidareutlånats till stadens dotterbolag. Pensionsförvaltningen har under året gett avkastning med 44,7 mnkr, vilket motsvarar förräntning med ca 5 %. Till följd av kommunfullmäktiges beslut om utbetalning av pensioner intjänade åren 1998-1999 kommer dessa 722,1 mnkr att utbetalas till pensionstagarna under mars 2004. I samband med detta avvecklas stadens pensionsförvaltning.

Övrig pensionsavsättning avser främst kompletterande ålderspension och särskild ålderspension. Kompletterande ålderspension avser anställdas

intjänade pensionsavgifter över 7,5 basbelopp, vilka inte utbetalas till de anställda utan i stället redovisas som en avsättning i balansräkningen.

Från och med bokslut 2003 beräknas stadens pensionsskuld av ny pensionsadministratör SPP. Från och med år 2002 har ny modell tillämpats för beräkningen av årets intjänade pensionsförpliktelser. Denna modell innebär att definitivt besked över kostnaderna för intjänade pensionsförpliktelser lämnas av SPP under mars 2004.

Avsättningen för ålderspensioner ökar under år 2003 med ca 165,3 mnkr, främst till följd av ökning för avsättning till kompletterande ålderspension. På grund av osäkerhet i pensionsberäkningarna gjordes i samband med bokslut år 2002 extra avsättning för pensionskostnader med 300,0 mnkr. Årets ökade avsättning för pensioner finansieras därför genom ianspråktagande av föregående års avsättning för osäkra pensionsberäkningar.

Kostnaden för intjänade pensionsförpliktelser under året uppgår till 488,3 mnkr inklusive löneskatt. De intjänade pensionerna betalas ut i mars år 2004. Från och med år 2002 har även timavlönad personal rätt till tjänstepension.

Pensionsskuld intjänad t.o.m. år 1997 utgör en ansvarsförbindelse i stadens bokslut och uppgår till 9 143,8 mnkr.

Stadens totala skuld för pensioner

Pensionsavsättning inkl löneskatt	1 788,8 mnkr
Årets intjänade pensionsförpliktelser	488,3 mnkr
Pensionsskuld intjänad t.o.m. år 1997	9 143,8 mnkr
<i>Stadens totala skuld för pensioner</i>	<i>11 420,9 mnkr</i>

Avsättningar

Staden har i föregående års bokslut gjort avsättningar för olika åtaganden mot externa parter. Övriga kriterier för att en skuld skall karaktäriseras som avsättning är att utbetalningsdatum och belopp inte är definitivt fastställda samt att åtagandet redan existerar till följd av ej vidtagna åtgärder inom den aktuella verksamheten. I samband med bokslut under de senaste åren har staden gjort avsättningar för bl.a. miljöåtgärder, infrastrukturella kostnader samt ombyggnad inom äldreomsorg och omsorg om funktionshindrade. Beslut om ianspråktagande av avsättningar har i huvudsak fattats i samband med bokslut eller tertialrapporter.

Specifikation av årets avsättningar, ianspråktaga avsättningar samt resterande avsatta medel återfinns i resultaträkningens not 11.

Miljömiljarden

I bokslutet för år 2002 avsattes 1 000,0 mnkr, den s.k. Miljömiljarden, för sanering av förorenade mark- och vattenområden samt andra kostsamma miljöprojekt.

Under år 2003 har riktlinjer tagits fram för hur stadens nämnder och bostadsstyrelser kan söka medel från Miljömiljarden (dnr 303-1614/2003). Medel kan sökas vid två tillfällen, den 1 april 2004 och den 3 januari 2005, där 500,0 mnkr fördelas vid vardera tillfälle.

Disposition av eget kapital - Kompetensfonden

I samband med bokslut 2002 beslutades att disposition av eget kapital avseende Stockholms stads kompetensfond skall ske med 2 000 mnkr. Under år 2003 har 72,1 mnkr av dessa medel utnyttjats, vilket medför att kvarstående reserverat belopp av eget kapital uppgår till 1 927,9 mnkr. Kompetensfonden skall tillgodose stadens behov av att rekrytera och utbilda medarbetare och finansiera långsiktiga utvecklingsprojekt inom exempelvis arbetsorganisation och ledning. Fonden skall vidare möjliggöra insatser som bidrar till en ökning av sysselsättningsgraden i socialt utsatta bostadsområden samt främja näringslivets behov av utbildad arbetskraft inom vissa bristyrken.

Under år 2003 har ett kansli för Kompetensfonden inrättats och arbetet med fonden har påbörjats. Arbetet under året har fokuserat på att göra fonden känd hos stadens nämnder samt vilka möjligheter den ger. Kompetensfonden har under året tagit fram de förutsättningar som skall vara uppfyllda för att fondmedel skall beviljas (dnr 201-1818/2003).

I samråd med förvaltningsledningar och chefsgrupper inom olika verksamhetsområden har diskussioner förts för att identifiera områden och uppslag som kan utmynna i olika projekt. Detta förarbete kommer att leda till olika aktiviteter och projekt under 2004. Under år 2003 har ett flertal projekt påbörjats inom:

- Chefsutveckling
- Pedagogisk verksamhet
- Individ- och familjomsorg
- Äldreomsorg
- Omsorg om funktionshindrade
- IT i omsorgen
- Externa mål

Övrigt

Stadens finansiella nettofordran, definierad som skillnaden mellan stadens placeringar inklusive bank- och postgiro samt korta och långa lån, uppgick i årets bokslut till 13 031 mnkr. År 2002 uppgick den finansiella nettofordran till 13 341 mnkr. Genom att investeringar inte har genomförts i nivå med beslutad investeringsplan för 2003 har nettofordran inte förändrats i nämnvärd omfattning jämfört med föregående år.

Semesterlöneskulden har minskat med 64,7 mnkr och uppgår till 527,5 mnkr. Stadens skuld för ej kompenserad övertid har under året minskat med 2,1 mnkr och uppgår till 50,3 mnkr. Den totala skulden för semesterlöner och ej kompenserad övertid uppgår till 577,8 mnkr.

I stadens budget för år 2003 gjordes en satsning på stadsdelsförnyelse i ytterstaden. Syftet med Stadsdelsförnyelsen är att ge förutsättningar för hållbar tillväxt och ekonomisk utveckling i hela staden. Skillnaderna mellan stadsdelarna skall minska samt motverka och bryta fördomar, rasism och diskriminerande strukturer. Stadsdelsförnyelsen finansieras av beräknade reavinster vid försäljning av anläggningstillgångar. Projektet genomförs under perioden 2003-2006.

Årets positiva resultat om 5,1 mnkr har medfört en ökning av eget kapital med motsvarande belopp.

Ansvarsförbindelser och stadens borgensåtaganden

Stadens borgensåtaganden fortsätter även i år att minska och uppgår till 3 137,2 mnkr, vilket är en minskning med 1 411,8 mnkr. Den främsta anledningen är bolagens minskade externa upplåning.

Bokslut för kommunkoncernen

I kommunkoncernen ingår stadens nämnder och bolagsstyrelser. Flertalet bolag ägs genom Stockholms Stadshus AB.

Såväl staden som Stockholms Stadshus AB redovisar positiva resultat var för sig år 2003. Genom att koncerninterna mellanhavanden har eliminerats i kommunkoncernen uppkommer ett negativt resultat om 656,7 mnkr till följd av nedskrivningar inom bolagssektorn. Resultatförsämringen avser i huvudsak nedskrivningar som har skett i slutet av året inom dotterbolaget AB Stokab.

Finansförvaltningen (bilaga 5)

Bokslutet för Finansförvaltningen inklusive finansrörelsen redovisas i *bilaga 5*.

Budgetutfall 2003

Förbättra välfärden och de kommunala verksamheterna

Ge alla barn och unga en bra start i livet

Minska barngruppernas storlek

Att minska barngruppernas storlek inom förskoleverksamheten är viktigt för att stärka kvaliteten. Mindre barngrupper är också viktigt för barnens och medarbetarnas arbetsmiljö.

I stort sett alla stadsdelsnämnder har öppnat nya förskoleavdelningar under året. I de flesta stadsdelsnämnder pågår fortsatt arbete med att starta fler avdelningar för att klara barnomsorgsgarantin och för att minska antalet barn i barngrupperna. Kartläggningar av behovet av förskoleplatser och hur det skall lösas har genomförts av flertalet stadsdelsnämnder under året.

Den genomsnittliga barngruppen i staden har minskats från 17 till 16 barn sedan tertialrapport 1. Det är främst småbarnsgrupperna som minskat i storlek. I stort sett samtliga stadsdelsnämnder har minskat barngruppernas storlek, utom Älvsjö och Rinkeby, som har oförändrat antal barn i sina barngrupper jämfört med tertialrapport 1. Utbyggnaden av förskoleverksamheten i Älvsjö har sammanfallit med ett ökat antal barn, därför har barngrupperna inte kunnat minskas. Beslut har fattats om ytterligare utbyggnad 2004, för att då kunna minska barngruppernas storlek. Älvsjö är också den stadsdelsnämnd som har de största barngrupperna, med ett genomsnitt på 18 barn per grupp.

I tabellen nedan redovisas barn per avdelning i genomsnitt i respektive stadsdelsnämnd. Jämförelse görs mellan tertialrapport 1 och verksamhetsberättelsen.

<i>Stadsdelsnämnd</i>	<i>Barn per avdelning i genomsnitt</i>		
	<i>Tertialrapport 1</i>	<i>Verksamhetsberättelse</i>	<i>Förändring</i>
Kista	17,5	15,8	-1,7
Rinkeby	16,2	16,2	0,0
Spånga-Tensta	16,5	15,2	-1,3
Hässelby-Vällingby	17,1	15,9	-1,2
Bromma	17,0	16,1	-0,9
Kungsholmen	16,4	15,6	-0,8
Norrmalm	17,3	15,9	-1,4
Östermalm	17,6	16,3	-1,3
Maria-Gamla stan	16,2	15,6	-0,6
Katarina-Sofia	17,5	16,6	-0,9
Enskede-Årsta	16,3	15,9	-0,4
Skarpnäck	17,6	16,7	-0,9
Farsta	16,2	15,1	-1,1
Vantör	16,7	16,0	-0,7
Älvsjö	18,0	18,0	0,0
Liljeholmen	17,8	16,9	-0,9
Hägersten	17,1	15,8	-1,3
Skärholmen	15,9	15,5	-0,4
Hela staden	16,9	16,0	-0,9

Barnomsorgsgarantin

Barnomsorgsgarantin har klarats av i stort sett alla stadsdelsnämnder under 2003. I innerstaden finns några stadsdelsnämnder som haft problem i december, men dessa barn har fått erbjudande om platser i januari 2004. Liljeholmens stadsdelsnämnd uppger dessutom att de inte klarat barnomsorgsgarantin under våren för ca 30 barn, till stor del beroende på ombyggnad och evakuering av ett antal avdelningar samtidigt som efterfrågan på platser varit hög i stadsdelsnämndsområdet. Under hösten fanns däremot lediga platser, som successivt fyllts under hösten och vintern.

Integration av skolan och skolbarnsomsorgen

Stadsdelsnämndernas integration av skolbarnsomsorgen i grundskolorna fortsätter. Huvuddelen av skolbarnsomsorgsverksamheterna är redan i dag integrerade i skolan. För att eleverna skall få en väl fungerande skolbarnsomsorg under skoldagen arbetar personal inom skolbarnsomsorgen och lärare ofta i arbetslag. Detta medför att en utvidgad pedagogisk debatt sker utifrån de olika styrdokumenterna och målen. Ett ökat samutnyttjande har skett då medarbetarna inom skolbarnsomsorgen går in som resurs i klass och förskoleklass så långt det är tidsmässigt möjligt.

Skolpliktsbevakning

Stadsdelsnämnderna har ansvaret att säkerställa att alla elever, som så önskar, skall ges plats i närliggande kommunal grundskola. Grundskolorna ansvarar för skolpliktsbevakningen av de elever som hör till skolans upptagningsområde och erbjuder alla elever inom det egna upptagningsområdet plats i skolan. Skolorna följer kontinuerligt upp att alla elever som tillhör skolans upptagningsområde fullgör sin skolplikt, vilket bl.a. sker genom avläsningar i det administrativa SKOLA-systemet där alla Stockholms elevers skolgång registreras.

Mötesplatser och kulturaktiviteter för barn och ungdomar

I samtliga stadsdelsnämnder har det under året funnits mötesplatser för barn och ungdomar. Dessa mötesplatser har varit t.ex. fritidsgårdar, parklekar, caféverksamheter och engångssatsningar som festivaler och utflykter. I flera av stadsdelsnämnderna, exempelvis Östermalm, Norrmalm, Spånga-Tensta och Hässelby-Vällingby har mötesplatserna utökats, antingen genom nya fritidsgårdar eller genom utökade öppettider för befintliga fritidsgårdar. Flera av verksamheterna som vänder sig till olika målgrupper har varit integrerade lokal- och personalmässigt, vilket gett fördelar både i form av ett helhetsperspektiv på områdets invånare och möjligheter till ett mer rationellt användande av lokaler och personal. I flera stadsdelsnämnder har även funnits särskilda verksamheter som riktat sig till särskilda grupper, exempelvis flickor och barn med separerade föräldrar.

Flera nya mötesplatser har skapats under året. Dialoger har förts med barn och ungdomar för att ta tillvara deras egna initiativ vid planering och utveckling av både gamla och nya verksamheter. Samarbetet med det lokala föreningslivet har också varit värdefullt.

Användandet av kulturekreterarnas kompetens har ökat i flera stadsdelsnämnder. De har fungerat som en länk till det lokala kulturlivet och till kulturförmedlande institutioner som t.ex. Länsmusiken och Författarcentrum och har varit samarbetspartner vid utarbetandet av kulturplaner för skolor och förskolor. Det har varit viktigt att koppla ihop kulturupplevelser och egen skapande verksamhet, därför har kontakterna med konstnärer varit viktiga i verksamheterna. Exempelvis har Bromma stadsdelsnämnd genomfört ett jazzprojekt med workshops och projekt har genomförts i samarbete med bl.a. Nalen och Danscentrum. I stadsdelsnämnd Älvsjö har Solberga ungdomscenter inlett ett samarbete med Kulturskolan, vilket inneburit att en professionell danslärare knutits till verksamheten. I stadsdelsnämnd Katarina-Sofia har under året genomförts många olika kulturaktiviteter. Besök har gjorts i konsertlokaler där olika musikprogram presenterats, bl.a. västafrikansk musik kopplad till ett projekt där barnen har byggt egna slaginstrument. Berättarprojekt har bedrivits i samarbete med

biblioteken och dansföreställningar har avslutats med barnens egen medverkan. Under hela året har det i Spånga-Tensta stadsdelsnämnd pågått ett aktivt samarbete mellan samtliga skolor och Tensta konsthall. Konsten ses här som ett viktigt led i barnens och ungdomarnas språk- och kunskapsutveckling.

Ökad livskvalitet för de äldre

Utbyggnaden av heldygnsplatser inom äldreomsorgen

Utbyggnaden av äldreboenden med tillgång till egna rum har fortsatt. För 2003 har stadsdelsnämnderna erhållit stimulansbidrag med 108,3 mnkr för ny- och ombyggnader av äldreboenden. Under året tillkom 186 nya heldygnsplatser. Dessutom gjordes standardhöjande åtgärder i 548 lägenheter.

Enligt befolkningsprognosen från år 2002 förväntas andelen äldre över 80 år minska med 20 % fram till år 2020 som andel av totala antalet personer över 65 år. I prognos för omsorgstagandets utveckling förväntas antalet pensionärer med omsorg minska till en lägsta nivå på 18 100 pensionärer år 2019. År 2003 hade totalt 22 100 pensionärer omsorg. Detta ställer staden inför en ny planeringssituation. Redan i dag förekommer framför allt lediga servicelägenheter inom stadens utbud av heldygnsomsorg. I december fattade kommunfullmäktige beslut som gör det möjligt att omvandla servicehus till seniorboende med hyresrätt, vilket kommer att ge äldre tillgång till bra bostäder utan biståndsprövning.

Anhörigstöd inom äldreomsorgen

För att underlätta för dem som vårdar sina närstående som är långvarigt sjuka eller äldre erbjuder stadsdelsnämnderna olika typer av stödinsatser och avlösning. Dessa består t.ex. av avlösning i hemmet, trygghetslarm, hemvårdsbidrag, dagverksamhet, växelvård och tillfälligt boende. Några stadsdelsnämnder har inrättat en särskild funktion för att arbeta med stöd till anhöriga, en s.k. anhörigkonsulent. Konsulenten skall ge stöd till anhöriga som vårdar sin närstående. Konsulenten anordnar och håller även i anhörigträffar. Några stadsdelsnämnder har också genomfört studiecirklar för anhöriga. Röda korset eller andra frivilligorganisationer finns ofta med som en samarbetspartner när utbildningsinsatser genomförs för anhöriga.

Satsningar för de mest utsatta

Akuta insatser för hemlösa, missbrukare och psykiskt funktionshindrade

Samtliga stadsdelsnämnder rapporterar att de har uppfyllt tak-överbudet-garantin. Behov av akut boende har kunnat mötas med platser på härbärgen, inackorderingshem eller motsvarande. Några stadsdelsnämnder har boende i egen regi för hemlösa. Det finns även särskilda lägenheter för barnfamiljer som akut blir utan bostad.

Vad gäller möjligheter att möta akuta vårdbehov för psykiskt funktionshindrade respektive missbrukare hänvisar stadsdelsnämnderna till samarbetet med landstinget.

För att undvika vräkningar från boende p.g.a. störande beteende betonas flera stadsdelsnämnder den boendestödjande uppgiften. Inom arbetet med psykiskt funktionshindrade sker detta arbete genom bl.a. de rörliga teamen.

Utveckla anhörigstöd för psykiskt funktionshindrade

Ett antal initiativ har tagits i stadsdelsnämnderna för att utveckla stöd till anhöriga till psykiskt funktionshindrade. Anhöriggrupper har etablerats i samverkan med landstinget samt klient- eller intresseorganisationer för att ge anhöriga information samt erbjuda en mötesplats för erfarenhetsutbyte. I flera fall finns det inom ramen för samarbetet med landstinget särskilda grupper för barn till psykiskt funktionshindrade.

Några stadsdelsnämnder anger särskilt att anhörigstödet är en viktig fråga när insatser bereds. Anhöriga erbjuds stödsamtal och kontaktpersoner används i vissa fall som insats och innebär en avlastning för anhöriga.

Rörliga team

Rörliga team har till uppgift att bistå personer med psykiska funktionshinder och som har behov av akut och tillfällig hjälp för att kunna bo kvar i det egna boendet. År 2003 fördelades 10,0 mnkr till 14 stadsdelsnämnder för detta arbete.

De rörliga teamen har arbetat uppsökande vid störningssituationer och arbetat förebyggande med klienters motivation för att undvika vräkningar. En beskrivning av arbetet är att teamen fungerar som länkar till andra myndigheter eller vårdgivare. I något fall har teamets uppdrag varit kopplat till arbete med att skapa möjligheter för hemflyttning av externt placerade klienter inom socialpsykiatri.

Några stadsdelsnämnder har gjort bedömningen att tilldelade medel inte har varit tillräckliga för att etablera rörliga team med egen personal. I ett fall har detta lett till att tilldelade medel återredovisats medan det i några andra fall har inneburit att medel tillförts närliggande verksamheter.

Medarbetarna

Minska sjukfrånvaron

Sjukfrånvaro

Sjukfrånvaron har minskat totalt i staden med 0,2 procentenheter under 2003 och ligger för helåret på 10,4 %. Minskningen är störst bland vårdbi-träden inom äldreomsorgen med 0,7 procentenheter. Sjukfrånvaron är dock fortsatt hög inom många nämnder. Se bilaga 7. Nämnderna beskriver olika insatser som görs för såväl särskilt utsatta grupper som för alla nämndens medarbetare. Framför allt belyser stadsdelsnämnderna vilka yrkesgrupper som har särskilt hög sjukfrånvaro och försöker också analysera grunderna till detta. Viss kritik har också framförts mot stadens generella statistiska redovisning av sjukfrånvaron som bedöms vara ett alltför trubbigt instru-ment och för att visa små, men ofta viktiga förändringar i sjukfrånvaron.

Hälsobokslut

I verksamhetsberättelse/bokslut lämnas, enligt ny lag, ett övergripande hälsobokslut för perioden 1 juli t.o.m. 31 december som gäller stadens nämnder totalt. Nämnderna skall lämna sina hälsobokslut till stadsled-ningskontorets personalpolitiska avdelning i anslutning till tertialrapport 1 för 2004. Differensen i siffrorna för hälsobokslut jämfört med den totala redovisningen för året beror på att såväl mätperiod som population skiljer sig.

	Totalt	Kvinnor	Män	Åldersgrupper		
				-29	30-49	50-
Sjukfrånvaro i procent av ordinarie arbetstid	10,9	12,3	6,8	5,8	10,7	12,9
Andel av total sjuk- frånvaro som varat 60 dagar eller mer	63,7					

Rehabilitering

I samband med tertialrapport 2 för 2003 lämnade nämnderna uppgifter om sitt rehabiliteringsarbete. Materialet visar att behovet av rehabilitering, i likhet med 2002, är störst i åldersgruppen 50-59 år. Drygt 400 personer som hade varit sjukskrivna mer än 90 dagar återgick i arbete. Mer än hälften av dessa hade fått rehabiliteringsinsatser. Av personerna återgick 75 % till den ursprungliga arbetsplatsen. En sammanställning av hela materialet presenteras i PM "Medarbetarna 2003."

Sedan halvårsskiftet har staden en överenskommelse med försäkringskas-san i Stockholms län om samordnad rehabilitering, vilket har förbättrat samarbetet mellan parterna. Stockholms stad har även tecknat överens-

kommelse om att stadens medarbetare ingår i Stockholms läns landstings och försäkringskassans projekt med rehabiliteringsgaranti för patienter med smärtor i rygg, nacke och axlar.

Staden har ökat satsningarna för att stötta sjukskrivna medarbetare att återgå i arbete genom bl.a. projektet ”På gång igen” där arbetsträningsarbetsplatser med utbildade handledare erbjuds vid 10 arbetsenheter. Stadsmuseet har planerat för ett projekt som skall erbjuda ytterligare platser för arbetsträning. Staden erbjuder via idrottsnämnden en ”Må bra kurs” som riktas till sjukskrivna medarbetare för att skapa bättre förutsättningar för att återgå i arbete.

Friskvård

Staden har fortsatt satsningen på hälsocoacher som en del i friskvårdsarbetet och har utbildat drygt 300 hälsocoacher vid stadens nämnder. Folkhälsoinstitutet presenterade Stockholms stad som ett gott exempel på hur man på bred bas kan förstärka det tobakspreventiva arbetet. Staden arbetar även med att modernisera insatserna för alkohol- och drogförebyggande arbetet bland medarbetarna. Vid 21 av stadens nämnder och bolagsstyrelser har medarbetarna under året erbjudits köp av årskort till stadens badanläggningar. Drygt 15 hälsofrämjande lokala pilotprojekt har bedrivits vid stadens förvaltningar för att minska ohälsan bland medarbetarna.

Säkra personal- och kompetensförsörjningen

Kompetensförsörjning inom stadens prioriterade områden

Arbetet med att försörja stadens prioriterade verksamheter med kompetens har inneburit att insatser gjorts för att behålla och utveckla medarbetares kunskap och kompetens, utveckla och stödja chefsarbete och ledarskap, arbetsorganisationsutveckling samt för att underlätta och stimulera omställning, rörlighet och rekrytering. Ett traineeprogram för sjuksköterskor, såväl nyutbildade som erfarna, som ville byta arbetsområde till kommunal äldreomsorg fick avbrytas då bristen på sökande omöjliggjorde ett fullföljande av programmet. En slutrapport med en analys och förslag till alternativa insatser har tagits fram och används för fortsatt planering. I samarbete med landstinget har ett reaktiveringsprogram för sjuksköterskor genomförts samt kompletteringsutbildning för personer med utländsk sjuksköterskeutbildning.

I syfte att långsiktigt underlätta personalförsörjningen inom de pedagogiska verksamheterna, pågår ett flerårigt utvecklingsarbete för att utveckla formerna för stadens aktiva mottagande av lärarstuderande på den verksamhetsförlagda utbildningsdelen (VFU).

Arbetet har slutförts med första delen av den kompetensutvecklingsmodell för akademikergrupper inom individ- och familjeomsorgen som formats utifrån stadens personalstrategiarbete vid Skärholmens stadsdelsnämnd.

Fortsättningen av arbetet kommer att ske inom Kompetensfondens ram. Satsningen på kompetensutveckling av barnskötare till förskollärare har fortsatt i nära samarbete med Lärarhögskolan och Länsarbetsnämnden. Satsningen har överförs till Kompetensfonden. Staden har arbetat vidare med den kompetenshöjande breddutbildning för administrativa assistenter för att fördjupa och bredda deras kunskaper.

Nämnderna har genomfört insatser av såväl traditionell utbildningsverksamhet som sådana som tar sikte på att utveckla och stödja chefer och/eller individer och grupper att öka kvaliteten i sitt arbete. Inom brand- och räddningsnämnden och Skarpnäcks stadsdelsnämnd drivs arbetet vidare för att utveckla "Den attraktiva arbetsplatsen".

Kompetensfonden

Kompetensfonden ger möjligheter att göra massiva satsningar för att utveckla och förstärka verksamheternas kvalitet genom medarbetarnas kompetensutveckling. Breddutbildningar som staden sedan flera år driver för medarbetare inom äldreomsorg, förskola och omsorg om funktionshindrade har successivt tagits över och utvecklas vidare inom Kompetensfonden.

Antal anställda

Antalet anställda i staden omräknat till heltidsanställda har ökat med ca 450 personer eller 1,0 %.

Omställning

Staden har arbetat aktivt med att utveckla omställningsarbetet genom insatser på såväl individ- som gruppnivå. Medarbetare som av olika skäl inte kan fortsätta i den verksamhet de arbetar är ofta en resurs för stadens övriga verksamheter. Medarbetarnas kompetens skall därför kompletteras men framför allt matchas mot verksamheternas aktuella behov. För att lämna ökat stöd till förvaltningarnas arbete med omställning finns centralt upphandlade omställningskonsulter. För att ytterligare stötta förvaltningarna i omställningsarbetet beslutades i slutet av året om ett kansli, som i projektform skall driva centralt omställningsarbete från 2004. Kansliet skall också arbeta med att utveckla metoder för ett ökat förvaltningsgemensamt ansvarstagande i arbetet med stadens personalöverskott.

Vid mättillfället den 2 juni fanns ett överskott av 350 personer totalt i staden. Stadsdelsnämnderna visade en ökning och facknämnderna en minskning jämfört med föregående år. Två stora grupper utgjordes av ett 60-tal administrativa handläggare och nästan lika många hantverkare/vaktmästare. Kostnaderna för inhyrd personal hade vid samma mättillfälle ökat jämfört med 2002. Under andra halvåret har nämnderna arbetat aktivt med att minska kostnaderna för inhyrd personal. De rekryteringsbehov som angavs i redovisningarna var framför allt personal inom äldreomsorg, omsorg om funktionshindrade, individ- och familjeomsorg samt förskola/skola.

Utvecklingsavtal

Stadens trygghetsavtal som bl.a. reglerar medarbetarnas situation då man blir övertalig har behov av anpassningar och förändringar. Förslag på ett utvecklingsavtal som ersättning till trygghetsavtalet har utarbetats i nära samverkan mellan representanter från såväl förvaltningar och bolag som fackliga organisationer och har presenterats under året. Ställningstagande till förslaget och fortsatt arbete med införandet kommer att ske under 2004.

Arbetsgivarfrågor

Konflikten på arbetsmarknaden

Kommunal sade i början av året upp det centrala avtalet och varslade om arbetsmarknadskonflikt. Konflikten varade en dryg månad och berörde alla stadens breda verksamheter. I det nya löneavtalet enades parterna om att prioritera ett antal yrkesgrupper inom vård och omsorg.

Lönekartläggning

Stadens lönepolicy kräver, i likhet med lagen, att skillnader i lön alltid skall vara sakligt grundad. Analysen och översynen av lönenivåerna i staden har fortgått under året utan att några osakliga löneskillnader hittills konstaterats utifrån det arbetet.

Arbetsutveckling

Staden har en positiv syn på olika former av arbetsutveckling. En modern arbetsgivare måste ställa höga krav på att ge medarbetarna möjlighet att anpassa arbetstider till privatlivets olika skeden. Många nämnder beskriver olika insatser för arbetsutveckling som ger utökad flexibilitet. Förutom att tidigare införda modeller som olika former av flextid, önskeschema etc. drivs vidare så har anpassade varianter av 3-3-modellen prövats. Flera nämnder beskriver att man ser arbetet inom detta område som insatser för att påverka sjukfrånvaro likaväl som för att öka attraktiviteten i arbetet och för att kunna erbjuda äldre medarbetare bättre möjligheter att kvarstå i arbete.

Staden har genomfört en undersökning bland alla deltidsanställda för att få svar på frågan om de önskar eller har behov av att erbjudas heltidsanställning. Undersökningen visar att deltidsanställda med stadigvarande anställning i relativt hög utsträckning vill arbeta deltid. Dock anger 21 % att de skulle önska heltidsanställning. Staden kommer att arbeta vidare med ett sådant erbjudande. En kartläggning av de olika arbetstidsmått som finns för olika yrkesgrupper har genomförts och kommer att finnas med i underlaget till förslag för utveckling inom arbetstidsområdet. Staden avvaktar statliga utredningsresultat och förslag till ny arbetstidslag.

Bygga bostäder och utveckla Stockholm

20 000 nya lägenheter

Kommunfullmäktige har beslutat att 20 000 bostäder skall påbörjas under perioden 2003-2006. Under år 2003 har gatu- och fastighetsnämnden anvisat mark för 5 423 lägenheter. Av dessa är 36 % på mark i innerstaden respektive 64 % på mark i ytterstaden vilket är en ökning mot föregående år. Stadsbyggnadsnämnden har fattat beslut om att påbörja planläggning för 5 313 lägenheter. Detaljplaner för 3 368 lägenheter har antagits. Under år 2003 påbörjades byggande av ca 2 000 lägenheter. Av dessa har 1 112 rapporterats av USK som påbörjade, dvs. enligt den definition som utgår från att källargolv eller bottenplatta har gjutits. För resterande 900 lägenheter pågår markarbeten. Under 2003 färdigställdes 3 760 lägenheter, vilket är i nivå med 1970-talet. Av dessa tillkom 1 052 genom ombyggnad.

För att ytterligare öka effektiviteten i stadens arbete för att nå målet har ett särskilt projekt för de 20 000 bostäderna startats - det s.k. 20k-projektet. Arbetet sker i samarbete mellan stadsledningskontoret, stadsbyggnadskontoret, gatu- och fastighetskontoret och miljöförvaltningen. Det inledande arbetet har fokuserats på att identifiera bostadsprojekt som anses möjliga att påbörja under perioden.

Syftet med arbetets första etapp är att före sommaren 2004 få fram projekt som innehåller 20 000 bostäder. Hittills har ca 16 000 bostäder bedöms ha goda förutsättningar att påbörjas senast under år 2006. Avsikten är att komplettera med ytterligare bostadsprojekt så att målet kan genomföras inom angiven tidsram. Projekten befinner sig i olika skeden i planeringsprocessen. För projekt där detaljplanearbetet påbörjas i dag kan byggandet påbörjas tidigast år 2005 och 2006.

Nästa etapp är att prioritera arbetet med de projekt som bedöms som möjliga att genomföra under perioden 2003-2006 samt bevaka och säkerställa varje enskilt projekts tidsplan så att de kan genomföras inom angiven tidsram. Det är dessutom viktigt att staden marknadsför dessa byggmöjligheter mer aktivt för att projekten skall leda till ökat bostadsbyggande.

Av de nybyggda lägenheterna är 65 % bostadsrätter och 18 % hyresrätter, vilket är en ökning av andelen hyresrätter jämfört med tidigare år, då den låg på en genomsnittlig nivå på 8 %. Under året har det färdigställts 128 studentlägenheter i Kista och planering pågår för omvandling av den s.k. Skatteskrapan på Södermalm till ca 600 studentbostäder.

Boendekostnader

I syfte att öka konkurrensen har markanvisning gjorts till två byggherrar som profilerar sin verksamhet mot lägre boendekostnader. Markanvis-

ningstävlingar med krav på låga boendekostnader förbereds. I juni beslutade gatu- och fastighetsnämnden om en ny markanvisningspolicy som bl.a. innebär att hälften av markanvisningarna skall avse hyresrätter. Stadsbyggnadsnämnden har börjat att ta fram planer som är av lagom storlek för mindre byggföretag för att på detta sätt kunna få in nya, mindre aktörer på marknaden. Flera byggherrar utvecklar för närvarande olika typhuslösningar i syfte att minska produktionskostnaderna. Stadsbyggnadsnämnden arbetar med flera planprojekt ämnade för just dessa hustyper.

Stadsdelsnämnderna

Stadsdelsnämnderna är remissinstans i detaljplaneprocessen. Flera stadsdelsnämnder uppger att de medverkar i arbetsgrupper i samband med olika bostadsprojekt. Stadsdelsnämndernas roll har framför allt varit att bevaka och föra fram invånarnas synpunkter och skapa mötesplatser för dialog med medborgarna. En annan viktig roll för stadsdelsnämnderna har varit att bevaka att det finns fungerande kommunal service när många familjer flyttar till nya bostadsområden.

Fungerande näringsliv och arbetsmarknad

Stadens näringslivs mest framgångsrika områden finns inom IT, bio- och miljöteknik. Telecom- och IT-branschen har emellertid under en längre tid präglats av negativa prognoser och varsel om uppsägningar. I syfte att möta aktuella neddragningar har näringslivsnämnden i samarbete med Stiftelsen Electrum utvecklat insatser inom telecom- och IT-branschen. Expertrådgivningen har syftat till att förbereda och utveckla utvalda ärenden som bedömts ha möjlighet att nå kommersiell framgång. Ca 150 ärenden har varit föremål för rådgivning och 65 ärenden har fått del av de särskilda expertinsatserna.

Stockholms stad, AstraZeneca Sverige AB och Karolinska Institutet har kommit överens om att ingå avtal om bildande av en ideell förening med syfte att främja biomedicinsk utveckling inom Stockholmsregionen. Småföretagsdelegationen har arbetat med att ta fram ett tillväxtprogram för Stockholm. Syftet är att lyfta Stockholm till norra Europas främsta tillväxtregion. Programmet omfattar följande områden: stockholmsandan, förkortade kommunala ledtider, lokalförsörjning i hela staden, bättre anpassning av utbildningssystemet till näringslivets behov, infrastruktur och bostäder och mångfald med tillgänglig arbetskraft.

Marknadsföring och information om Söderorts kvaliteter som företagsplats har kontinuerligt skett via näringslivsnämndens samtal med företag om lokalisering, på mässor och liknande. Med flera företag har diskussioner förts om etablering i söderort. Nämndens nätverk med företagen i Söderort har successivt byggts ut. Arbetet med att ta fram övergripande informa-

tionsmaterial om Söderort startade under året. Vidare har ett arbete avseende upplevelseindustrin, inkl. design, inletts.

Stadsdelsnämnderna arbetar i samverkan med det lokala näringslivet i form av företag och samarbetsorganisationer. Samverkan sker dels i olika former av samråd och dels i olika projekt. Ett stort antal insatser har genomförts under året, t.ex. mässor, rekryteringsträffar och utbildningsinsatser. Flera stadsdelsnämnder deltar i arbetet med miljödiplomering av företag. Inom projektet Stockholm matching sker samarbete mellan stadsdelsnämnder och lokala företag för att förbereda arbetslösa för arbete i bristyrken.

Några stadsdelsnämnder erbjuder i egen regi eller tillsammans med samarbetspartners rådgivning inom affärsutveckling, redovisning och marknadsföring till nya och etablerade företagare i stadsdelsnämndsområdet.

Ett antal projekt bedrivs för att stärka arbetskraftens ställning på arbetsmarknaden. Ungdomar är en särskild målgrupp och arbetet sker i samverkan med arbetsförmedlingen. Genom praktikerfarenheter, träning i att skriva ansökningar etc. stärks ungdomarnas möjligheter att få anställning. En annan målgrupp är personer som läser eller nyligen läst sfi-kurser. Genom att erbjuda praktikplatser parallellt till studierna påskyndas personernas språkutveckling och integrationen i arbetslivet.

Cyklist - ökat antal och höjd säkerhet

Den pågående cykelnätsutbyggnaden fortsätter, vilket innebär att stadens cykelbanor och cykelfält länkas samman till ett sammanhängande nät för hela staden. Ambitionen är att skapandet av bättre förutsättningar för cyklist i form av ökad framkomlighet, tillgänglighet och säkerhet skall leda till att allt fler väljer cykeln som färdmedel i staden. En översyn och utvärdering pågår av de åtgärder som hittills genomförts i innerstaden. En fullständig cykelplan för ytterstaden håller på att arbetas fram.

Under året har cykelbaneprojekt längs Folkungagatan, Surbrunnsgatan, Sveavägen samt i Hammarby Sjöstad färdigställts. I ytterstaden har cykelbaneprojektet längs Duvbovägen samt första etappen längs Rågsvedsvägen och Tussmötevägen färdigställts. I takt med cykelnätsutbyggnaden har behovet av cykelparkering ökat. Låsbara cykelställ har byggts huvudsakligen vid tunnelbanestationer, detta har skett vid Stureby, Hökarängen och Abrahamsberg. I västerort har skyltning fullföljts i enlighet med cykelvägvisningsplanen från 2002. Motsvarande plan har upprättats för söderort och skyltning kommer att ske där under 2004. Arbetet med att ta fram en cykelkarta för ytterstaden har påbörjats.

Göra Stockholm till en ekologiskt hållbar storstad

Miljöprogrammet

Kommunfullmäktige har under året antagit ett miljöprogram för Stockholms stad som skall vara styrande för nämndernas miljöarbete. Flertalet nämnder arbetar med att minska sin verksamhets miljöbelastning. Många goda exempel finns också där miljöarbetet är en tydlig del av det integrerade ledningssystemet, ILS, genom att nämnderna i sina verksamhetsberättelser har följt upp de generella åtagandena för nämndens miljöarbete.

Agenda 21

Samtliga stadsdelsnämnder redovisar i sina verksamhetsberättelser att de under året har arbetat med Agenda 21-frågor. Många stadsdelsnämnder har arbetat gentemot det lokala näringslivet med miljödiplomering, med medborgarna i projektet grönskande levande gårdar och närsamhällen, hållbart resande, fastighetsnära källsortering och energirådgivning. Vissa stadsdelsnämnder integrerar också Agenda 21-arbetet med konsument- och demokratifrågor. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har under året arbetat tillsammans med stadsdelsnämnderna genom att bidra med relevanta kunskaper, data och metoder för verksamheten.

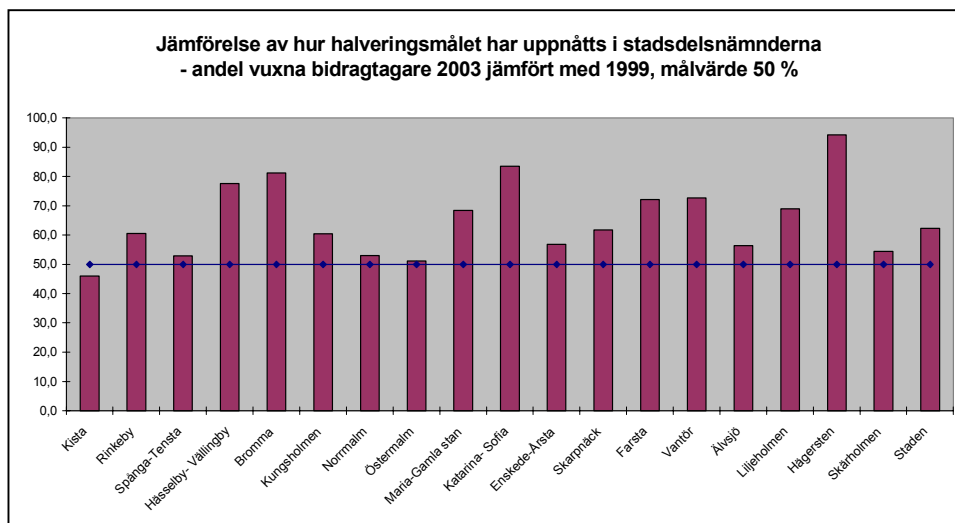
Bryta segregationen och fördjupa demokratin

Minskat behov av ekonomiskt bistånd

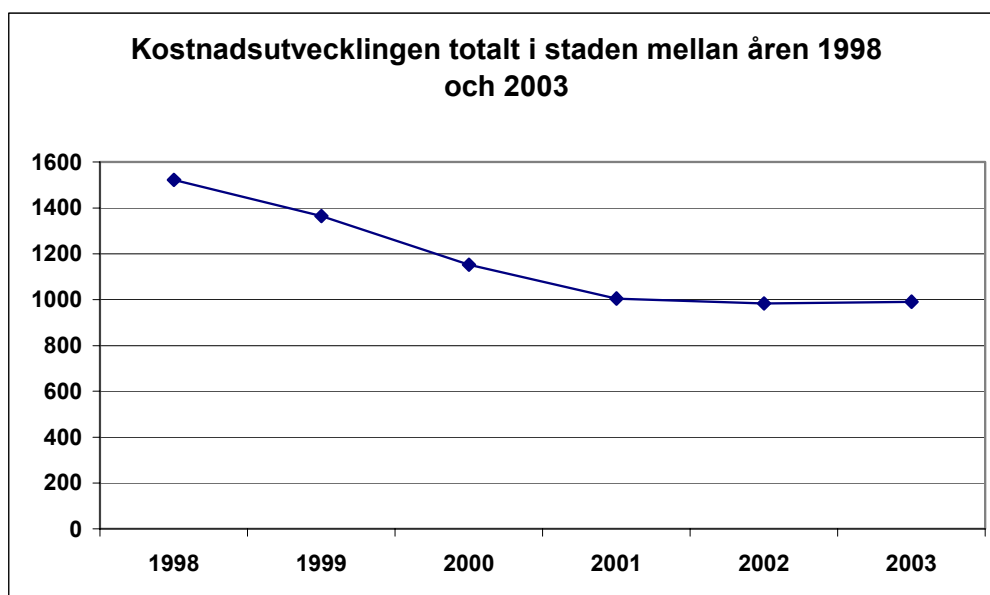
Vid uppföljning av målet att minska behovet av ekonomiskt bistånd redovisas antalet vuxna personer som under en tolv månadersperiod erhållit ekonomiskt bistånd. Detta kan jämföras med tidigare år då redovisningen baserades på totala antalet biståndsmottagare. Förändringen beror på förändrade möjligheter att ta fram verksamhetsstatistik i samband med övergången från Doris till Paraplysystemet. För att möjliggöra jämförelser med tidigare perioder har statistik avseende de föregående åren tagits fram som motsvarar den nya definitionen.

Under året har i genomsnitt ca 14 220 vuxna personer mottagit ekonomiskt bistånd varje månad. Antalet har sedan 1999 minskat med 38 %, vilket motsvarar 8 600 bidragstagare. I minskningen ingår den grupp personer som tidigare år har mottagit ekonomiskt bistånd och som sedan årsskiftet 2002/2003 uppbär statligt äldreförsörjningsstöd. Minskningstakten har avtagit och i några stadsdelsnämnder har ett trendbrott skett under slutet av 2003 som innebär att antalet bidragstagare ökar i stället för minskar. Den främsta orsaken är utvecklingen på arbetsmarknaden.

Av de stadsdelsnämnder som kommit längst i arbetet med att halvera antalet bidragstagare anger flera att de arbetat med strukturerade metoder och i samverkan med andra aktörer för att bereda sysselsättning.

Kostnaden för utbetalt ekonomiskt bistånd uppgick 2003 till 991 mnkr. Det är en ökning jämfört med 2002, då kostnaden uppgick till 984 mnkr. Ökningen av kostnaderna är större när hänsyn tas till att betalningsansvaret för ekonomiskt bistånd till personer över 65 år har övergått till försäkringskassan. Jämfört med 1999 då kostnaden uppgick till 1 350 mnkr är det dock en minskning med 359 mnkr eller 27 %. Kostnadsökningen jämfört med 2002 beror på att medelbidraget ökat vilket förklaras av allmänna kostnadsökningar samt att staden infört rätt till SL-kort för biståndstagare.

Staden håller på att ta fram en ny modell för fördelning av budgeten för ekonomiskt bistånd mellan stadsdelsnämnderna.

Socialtjänstnämnden och integrationsnämnden har haft i uppdrag att i samverkan med stadsdelsnämnderna genomföra insatser för att öka antalet förvärvsarbete och därmed minska behovet av ekonomiskt bistånd. Inom ramen för detta arbete har 21 metodutvecklingsprojekt bedrivits med inriktning på prioriterade målgrupper. Vidare har anställda erbjudits kompetenshöjande insatser. En uppföljning av insatserna kommer att presenteras under våren 2004.

Storstadssatsningen och Stadsdelsförnyelsen

Storstadssatsningen

I Stockholms stad har drygt 500 mnkr från storstadssatsningen gått till Husby, Rinkeby, Rågsved, Skärholmen och Tensta mellan åren 1999 och 2003. Regeringens åtaganden upphör i sin nuvarande form fr.o.m. 2004. Det lokala utvecklingsavtalet gäller dock t.o.m. 2005. Medlen har under 2003 i huvudsak riktats till språkutveckling och sysselsättningsåtgärder. Berörda stadsdelsnämnder har erhållit särskilt statligt stöd för att arbeta med lokala framtidsscenarier. Detta arbete påbörjades under 2003. Stadsdelsområdena Husby, Tensta och Rinkeby driver ett gemensamt arbete i olika temaarbetsgrupper utifrån de framtidsfrågor som är gemensamma för hela Järvaområdet. I såväl Rågsved som Skärholmen har det under året genomförts framtidsverkstäder som ett första steg i scenariearbetet. I Rågsved har ett särskilt samverkansforum etablerats. Vid utgången av 2003 kommer de statliga utvecklingsmedlen för Stockholms del att vara i stort sett helt förbrukade, med undantag av medel för utvärderingen som fortsätter in i 2004.

Stadsdelsförnyelsen

Stockholms stad och de kommunala fastighetsbolagen har avsatt 300 mnkr vardera, totalt 600 mnkr, som utgör satsningen på Stadsdelsförnyelse under perioden 2003-2006. Satsningen omfattar stadsdelsnämnderna, Enskede-Årsta, Farsta, Hässelby-Vällingby, Kista, Rinkeby, Skarpnäck, Skärholmen, Spånga-Tensta och Vantör samt ett antal facknämnder och bolag. Planeringsutrymmet för 2003 enligt nämndernas redovisning i avstämning av budget 2004 med anledning av nämndernas budget/verksamhetsplan uppgick till 5,3 mnkr. Under 2003 har 1,2 mnkr förbrukats av planeringsutrymmet för 2003.

Stadsdelsnämnderna har börjat arbetet med att ta fram lokala utvecklingsplaner. Utvecklingsplanerna skall ha sin grund i vad medborgarna tycker om sin stadsdel. Arbetet med att ta fram medborgarnas synpunkter sker på olika sätt genom enkäter, lokala webb-sidor, samverkansgrupper, ”öppna hus” och boendemöten. För att skapa förutsättningar för den demokratiska

processen har olika arbetsgrupper bildats i ett flertal stadsdelsnämnder. I Spånga-Tensta och Skärholmen har arbetsgrupper bildats för att arbeta vidare med projektidéer och förnyelseförslag. I Hässelby-Vällingby har grupper bildats utifrån intresseområden som ungdom, äldre, fysisk miljö, historik och kultur. I arbetet tas erfarenheterna från såväl stadens tidigare ytterstadssatsning som storstadsarbetet tillvara. Stadsdelsnämnderna har samordningsansvaret för egna insatser och övriga insatser. Stadsdelsnämnderna skall i samband med tertialrapport 1 för 2004 återkomma med redovisningar av sina och de kommunala bolagens utvecklingsplaner.

Jämställdhet, mångfald och antidiskrimineringsarbete

En sammanfattning av nämndernas jämställdhets- och mångfaldsplaner för 2003 har redovisats i jämställdhetsrådet. En checklista för arbetet med 2004 års planer har presenterats samt en exempelsamling över aktiva åtgärder inom stadens jämställdhets- och mångfaldsarbete som finns tillgänglig via stadens hemsida.

Nätverket för jämställdhet och mångfald med handläggare från stadens förvaltningar och bolag har fortsatt sitt utvecklingsarbete och träffats vid fem tillfällen under året. Stadens jämställdhetspris utdelades i december 2003 och tillföll ett arbete inom grundskolan och satsningar för att stimulera kvinnor 55+ att ta chefsuppdrag.

I projektet ”Mångfaldens akademiker” med syfte att underlätta för invandrare med akademisk utbildning att få en plattform på arbetsmarknaden i nivå med sin kompetens, har staden bidragit med att anordna praktikplatser genom kulturnämndens biblioteksverksamhet.

Rekryteringsprogrammen med syfte att flyktingar och invandrare via praktik och språkträning skall erbjudas arbete inom stadens vård- och omsorgsverksamheter, framför allt äldreomsorg, har fortsatt med goda resultat.

Ett utvecklingsprogram för medarbetare med utländsk bakgrund har genomförts. Programmet har varit mycket uppskattat, men ifrågasatt genom den positiva särbehandling som krävet på utomnordisk bakgrund utgjorde.

Konsumentupplysning

Konsumentnämnden inrättades under 2003. Konsumentnämnden har bl.a. till uppgift att förbättra vardagen och vardagsekonomin för olika grupper när det gäller konsumentfrågor samt arbeta med en långsiktig konsumentstrategi och genom information bidra till att öka konsumenternas inflytande. Konsumentnämnden skall främja och stödja konsumentverksamheten inom stadsdelsnämnderna.

Samtliga stadsdelsnämnder har arbetat med lokala konsumentupplysningsfrågor. De har i de flesta fall haft egna handläggare som gett information och rådgivning till enskilda medborgare. Informations- och utbildningsinsatser har även utförts i skolor, föreningar och på företag. Katarina-Sofia, Hägersten och Liljeholmens stadsdelsnämnder har köpt konsumentupplysningstjänster av Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd som haft konsumentvägledningen placerad i medborgarkontoret vid Medborgarplatsen. Flera stadsdelsnämnder har rapporterat att ärendemängden ökat jämfört med 2002. Vanligt förekommande ärenden har gällt rådgivning vid reklamationer och information om gällande lagstiftning. Stadsdelsnämnder har även informerat medborgarna i budget- och skuldsaneringsfrågor. Det finns ett väl utvecklat nätverk i staden i vilket handläggarna diskuterat rådgivningsmetoder och komplicerade ärenden. Maria-Gamla stans konsumentvägledare har haft tillgång till Konsumentverkets söksystem, KOV-direkt, via Internet och har därigenom fått kontakt med kolleger över hela landet samt konsulterat Konsumentverkets jurister. Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd har även varje vecka erbjudit medborgarna 15 minuters kostnadsfri juridisk rådgivning.

Ta ansvar för ekonomin

Verksamhetens nettokostnader

Utfallet för nämndernas verksamheter visar ett nettoöverskott om 378,4 mnkr i jämförelse med budget inkl. av kommunstyrelsen medgivna budgetjusteringar. Det redovisade resultatet är *före* ianspråktagande av det nettoöverskott som avsatts i resultatfond i bokslut 2002 med 28,4 mnkr och *före* överföring av resultatenheternas nettoöverskott med 157,9 mnkr till resultatfond i bokslut 2003. Utfallet i bokslut 2002 visade ett överskott om 17,8 mnkr.

Stadsdelsnämnderna visar ett sammanlagt nettoöverskott på 41,4 mnkr, vilket är en förbättring med 356,7 mnkr jämfört med utfallet i bokslut för år 2002. Anslaget för nämndernas verksamhet visar ett kraftigt förbättrat resultat medan kostnaderna för ekonomiskt bistånd har börjat att öka. Samliga stadsdelsnämnder redovisar underskott för ekonomiskt bistånd och fem nämnder står för över hälften av det totala underskottet.

Budgeten är det viktigaste instrumentet för styrning av stadens verksamheter. Varje nämnd måste rymma sin verksamhet inom fastställd budget. I bokslut för 2003 redovisar flera nämnder underskott. De nämnder som har redovisat underskott måste vidta åtgärder för att undvika budgetöverskridande.

Avvikelserna kommenteras per nämnd i *bilaga 1* och består i huvudsak av följande.

Avvikelser

I tabellen redovisas avvikelser mot budget före överföring av resultatenheternas resultat.

	2003	2002
Nettoavvikelse i mnkr före resultatdispositioner		
Stadsdelsnämnderna		
Anslag för nämndens verksamhet	177,6	-313,1
Anslag för ekonomiskt bistånd och arbetsmarknadsåtgärder	-136,2	-2,2
Övriga nämnder	220,3	150,3
Avskrivningar	26,8	-31,3
Central medelsreserv - prestationer	0,0	177,9
Central medelsreserv - oförutsett	107,2	44,1
Pensionsåtaganden	-17,3	-7,9
Verksamhetens nettokostnad	378,4	17,8
Finansiering		
skatteintäkter och statsbidrag	68,3	702,8
finansnetto m.m.	105,2	-7,2
begravningsavgift	1,1	-1,7
Resultat efter skatt och finansiella poster	553,0	711,7
Jämförelsestörande poster m.m.	-6,2	431,6
Extraordinära intäkter	0,0	3 542,3
Ianspråkstagna avsättningar	155,8	-48,7
Avsättningar	-502,5	-2 797,1
Koncerneliminering	-195,1	160,5
Förändring av redovisat eget kapital	5,0	2 000,3

Särskilda insatser för nämnder med betydande underskott

I budget för 2003 har 100,0 mnkr reserverats i Central medelsreserv för omstruktureringar för stadsdelsnämnder med betydande underskott i verksamheten 2002. I avstämning av budget 2003 med anledning av nämndernas budget/verksamhetsplan medgavs budgetjustering med 42,7 mnkr, i tertialrapport 1 medgavs 41,2 mnkr och i tertialrapport 2 medgavs 16,1 mnkr. Under året har de 100,0 mnkr fördelats till stadsdelsnämnderna Kista, Hässelby-Vällingby, Bromma, Norrmalm, Östermalm, Maria-Gamla stan, Liljeholmen och Skärholmen.

Medlen har använts för översyn och omstruktureringsinsatser inom flertalet verksamhetsområden och framför allt inom äldreomsorgen. Stadsdelsnämnderna har även fortsatt arbetet med att förbättra ekonomistyrning och uppföljning. De särskilda medlen har lett till insatser som givit effekter under 2003 och skapar förutsättningar för att nämnderna skall uppnå ett resultat inom fastställd budget under 2004.

I bokslut/verksamhetsberättelse för år 2002 redovisade dessa stadsdelsnämnder ett sammantaget underskott med 323,2 mnkr för anslag 1, för år 2003 visar nämnderna ett överskott med 73,4 mnkr.

Budgetjusteringar 2003

Under år 2003 fanns inga extra resurser avsatta för nämndernas löpande verksamheter utöver prestationer och omstrukturering. Stadsledningskontoret har under året tillstyrkt budgetjusteringar med 1 044,3 mnkr för ökade nettokostnader, varav 449,3 mnkr avser prestationsförändringar. Därutöver har 80,2 mnkr omfördelats till berörda nämnder från centralt avsatta medel under Kommunfullmäktige m.m. Finansieringen har skett enligt nedan.

Central medelsreserv

Nämndernas budgetjusteringar för ökade nettokostnader har under året finansierats med 802,0 mnkr ur Central medelsreserv, varav 449,3 mnkr avser förändrade prestationer. Finansieringen av prestationsförändringarna har skett med 300 mnkr ur Central medelsreserv: 3. Till kommunstyrelsens förfogande för prestationsförändringar och med 149,3 mnkr ur Central medelsreserv: 2. Till kommunstyrelsens förfogande för oförutsedda behov. Stadsdelsnämndernas budgetar har justerats för ökade nettokostnader inom omsorg om funktionshindrade med 152,6 mnkr, minskade nettokostnader inom pedagogiska verksamheter med 2,8 mnkr. Utbildningsnämnden har medgivit budgetjustering för ökade nettokostnader för förändrade prestationer med 299,5 mnkr.

Förutom prestationsförändringar har nämndernas budgetar justerats med 352,7 mnkr för ökade nettokostnader för i huvudsak särskilda insatser för nämnder med betydande underskott, centrala kostnader för nytt ekonomisystem, enskilda utförare LSS, omstrukturering, rörliga team, ombudgeteringar från 2002, inrättande av konsumentnämnden, familjehemsersättning, hemlösa och sommarkoloniverksamhet.

Disposition av medel avsatta i tidigare bokslut

Ökade nettokostnader med 241,8 mnkr har finansierats genom disposition av medel avsatta i tidigare bokslut. Dispositionen avser ökade nettokostnader för stimulansbidrag för ny- och ombyggnad av boenden inom äldre-

omsorg och ny- och ombyggnad av gruppboenden för psykiskt och fysiskt funktionshindrade samt utbyggnad av förskolelokaler.

Beställarstöd

Inom ramen för stimulansbidrag för utbyggnad av förskolor och särskilt boende för fysiskt och psykiskt funktionshindrade har 7,1 mnkr fördelats för beställarstöd.

Syftet med medlen är att stärka stadens kompetens som beställare så att boendets/lokalens utformning blir funktionell och ekonomisk. Bidraget är avsett för att betala kostnader för beställarstöd och projektledning. Det kan undantagsvis användas till att förstärka den egna organisationen, om en tydlig förändring av organisation, bemanning eller arbetsbeskrivning görs, men får ej användas som en generell budgetförstärkning.

Av nämndernas redogörelser framgår att huvuddelen av de redovisade medlen använts för olika former av konsultstöd och tidiga utredningar. En mindre del har använts för att stärka den egna organisationen. Sju nämnder har inte lämnat, eller lämnat en delvis bristfällig, redogörelse. Kista, Rinkeby, Kungsholmen, Skarpnäck, Skärholmen, Norrmalm och Liljeholmens stadsdelsnämnder uppmanas därför att i samband med tertialrapport 1 år 2004 lämna en ny eller kompletterande redogörelse för begärda uppgifter.

Finansiering av budgetjusteringar 2003 mnkr	Totalt
Central medelsreserv: 2. Till kommunstyrelsens förfogande för oförutsedda behov varav prestationsförändringar	502,0 [149,3]
Central medelsreserv: 3. Till kommunstyrelsens förfogande för prestationsförändringar	300,0
Summa CM	802,0
Disposition av begravningsfond	0,5
Disposition av i tidigare bokslut avsatta medel under renhållningsnämnden	1,0
Disposition av i tidigare bokslut avsatta medel	240,8
Summa	1 044,3

Omfördelning av medel avsatta under Kommunfullmäktige m.m.

Medel avsatta under Kommunfullmäktige m.m. har omfördelats till nämnderna med 80,2 mnkr. Omfördelningen avser bl.a. ökade nettokostnader för kompetensutveckling inom äldreomsorg, grundskoleinventarier, omstrukturering/avveckling av lokaler, beställarstöd för skollokaler, omstruktureringsåtgärder för personal samt feriearbeten.

Resultatöverföringar mellan åren 2002 och 2003

I bokslutet för 2002 redovisade nämndernas resultatenheter ett resultat som överfördes till 2003 i enlighet med gällande regler för resultatöverföring mellan åren. Det sammantagna redovisade nettoöverskottet i resultatfonden från bokslut för år 2002 uppgår till 28,4 mnkr.

Överföring av resultatenheternas resultat till resultatfond i bokslut för 2003

Nämndernas resultatenheter redovisar ett överskott med 157,9 mnkr som förs över till resultatfond i bokslut för 2003. Detta är en förbättring med 138,1 mnkr jämfört med prognosen i tertialrapport 2. Stadsledningskontoret anser att den stora osäkerheten i prognosen av resultatenheternas resultat är oroande. Berörda nämnder uppmanas att se över uppföljningen av resultatenheterna. Resultatenheter som har upphört under 2003 kan ej föra över resultat till 2004, utan resultatet ingår i nämndens sammantagna resultat för året.

Några nämnders resultatenheter har redovisat en överföring av ett ackumulerat resultat som överskrider 5 % av bruttobudgeten. Då dessa nämnder inte har känt till att 5 %-gränsen avser det *ackumulerade* resultatet lämnar stadsledningskontoret detta utan erinran för 2003. För 2004 skall nämnderna tillse att det ackumulerade resultatet för varje resultatenhet som skall föras över inte överstiger 5 % av respektive enhets bruttobudget.

Ombudgeteringar till år 2004

Nämnderna har i verksamhetsberättelserna begärt ombudgetering inom driftverksamheten med netto 50,9 mnkr och inom investeringsplanen med 86,0 mnkr. Stadsledningskontoret tillstyrker ombudgetering till år 2004 för ökade kostnader inom driftverksamheten med 19,6 mnkr. Inom investeringsplanen tillstyrks ombudgetering med 39,0 mnkr avseende ökade utgifter till följd av förskjutningar.

Ombudgetering av lokalkostnader

Under år 2003 har stadsdelsnämnderna medgivits budgetjusteringar med 219,4 mnkr för stimulansbidrag och ventilationsåtgärder enligt följande:

- 114,5 mnkr för stimulansbidrag för ny- och ombyggnad av boenden inom äldreomsorg

- 46,3 mnkr för stimulansbidrag för ny- och ombyggnad av särskilda boenden för fysiskt och psykiskt funktionshindrade
- 51,0 mnkr för stimulansbidrag för utbyggnad av förskolelokaler
- 7,6 mnkr för ventilationsåtgärder i skollokaler.

Under året tillkom 183 nya heldygnsplatser inom äldreomsorg och dessutom gjordes standardhöjande åtgärder i 551 lägenheter. Under året har 39 lägenheter inom särskilda boenden för fysiskt och psykiskt funktionshindrade färdigställts. Under året har ca 1 000 förskoleplatser färdigställts.

Stadsdelsnämnderna har begärt ombudgeteringar av ej förbrukade stimulansbidrag om totalt 32,7 mnkr, varav 6,8 mnkr för boenden inom äldreomsorg, 16,4 mnkr för särskilda boenden inom omsorg om funktionshindrade, 9,2 mnkr för utbyggnad av förskolelokaler och 0,3 mnkr för ventilationsåtgärder i skollokaler. Stadsledningskontoret tillstyrker inga ombudgeteringar.

Enligt stadsledningskontorets uppfattning har ombudgeteringar av stimulansbidrag begärts för ett anmärkningsvärt stort belopp. Stimulansbidrag för särskilda boenden för fysiskt och psykiskt funktionshindrade och utbyggnad av förskolelokaler godkänns av kommunstyrelsens ekonomiutskott för att sedan i samband med tertialrapporter fördelas efter nämndernas begäran. Syftet med denna hantering är att nämnden skall erhålla bidraget under det år som kostnaderna uppstår om projektet sträcker sig över flera år. Stadsledningskontoret föreslår därför att inga ombudgeteringar tillstyrks och att nämnderna får inkomma med begäran om att medel fördelas i samband med tertialrapporter.

Begravningsfond

Begravningsfonden uppgår till 51,4 mnkr och består dels av tidigare avsättningar med 48,5 mnkr, dels årets avsättning om 2,8 mnkr. Avgiftsintäkterna under 2003 översteg budget med 1,1 mnkr. Kyrkogårdsnämndens budgetutfall 2003 visar ett överskott om 7,0 mnkr. Under året har 0,5 mnkr ianspråktagits för begravningsverksamhet.

Avsättningar under renhållningsnämnden

Renhållningsnämndens balanserade resultat uppgår till 33,9 mnkr och består av tidigare års avsättningar om 29,2 mnkr och årets avsättning om 4,7 mnkr som utgör årets resultat.

Investeringsplan

Utfallet för nämndernas investeringsutgifter är 2 068,7 mnkr, vilket innebär lägre utgifter med 1 023,2 mnkr jämfört med investeringsplanen exkl. den centrala medelsreserven för investeringar. Den Centrala medelsreserven för investeringar har ej ianspråktagits under året. Utfallet för näm-

dernas investeringsinkomster är 146,7 mnkr, vilket är en ökning med 63,4 mnkr jämfört med investeringsplanen. De lägre investeringsutgifterna härrör främst från gatu- och fastighetsnämnden och idrottsnämnden. Ombudgeteringar av investeringsutgifter har begärts med 86,0 mnkr.

Idrottsnämnden har under året invigt fotbollshallen i Spånga. Hallen medger 7-mannaspel och är försedd med konstgräs. Upprustningen av Högdalshallen är klar och innebär nya ytor för motion och idrott samt ett nytt barnäventyrsbad. Högdalens sim- och idrottshall är med sin totala lokalyta jämte Farsta sim- och idrottshall, nämndens största sim- och idrottsanläggning. För investeringsverksamheten redovisar nämnden lägre nettoinvesteringsutgifter med 125,6 mnkr jämfört med investeringsplanen. Avvikelsen beror på förskjutningar inom ett flertal större investeringsprojekt, fullriggaren af Chapman, Eriksdalsbadet, Skanstulls- och Sköndalshallen. Förskjutningarna hänförs till utdragen planprocess till följd av oenighet när det gäller placering och gestaltning av Skanstullshallen, en pågående tvist med entreprenörer för tidigare utförda arbetet vid Eriksdalsbadet samt att projektering inte är klar för af Chapman.

Gatu- och fastighetsnämnden har arbetat med förnyelsen av Sergelgången (f.d. Hästskogången), dvs. gångförbindelsen mellan Sergels Torg och NK, som beräknas vara färdigställd till halvårsskiftet 2004. I Hammarby Sjöstad har anläggningsarbetena avseende kajer, broar, parker och spårväg i Sickla Udde, Sickla Kaj samt Sickla Kanal i huvudsak färdigställts. Byggnadsarbetena i Södra Länken har avslutats under året samtidigt har inredningsarbetena till största del avslutats. Fram till öppnandet av Södra Länken i oktober 2004 genomförs tester av övervaknings- och driftsystem. Under hösten flyttades tunnelbanetrafiken över till den nyrenoverade delen av Tranebergsbron och därmed kunde ombyggnaden av tunnelbanebron påbörjas. I slutet av året hade större delen av den nya Årstabrons farbana färdigjutits.

Gatu- och fastighetsnämnden exkl. fastighetsförvaltningen redovisar avvikelser i investeringsplanen med 566,5 mnkr i nettoinvesteringsutgifter. Avvikelserna härrör främst från förskjutningar och då till största del gällande planeringsprojekten, dvs. projekt utan genomförandebeslut, med förskjutningar om 370,3 mnkr. Genomförandeprojekt har förskjutningar med 260,5 mnkr. Genomförandet av marksaneringsprojektet i gasverksområdet (s.k. LIP-projekt) har en förskjutning på 25,0 mnkr till följd av att avtal med Fortum ej är klart och kontors-, hotell- och bostadsprojektet vid Norra Bantorget har en förskjutning på 21,0 mnkr på grund av försenad detaljplan avseende hotelldelen. I Hammarby Sjöstad har planeringsprojekten förskjutningar om 70,7 mnkr, varav Hammarby Gård har en förskjutning på 41,9 mnkr till följd av senarelagd detaljplan. I samma område har genomförandeprojekten förskjutningar om 58,7 mnkr, vilket huvudsakligen utgörs av Sjöstadporten till följd av fördröjning av genomförande-

beslut och Kölnan på grund av senarelagda lednings- och marksaneringsarbeten. Breddningen av Akallavägen har en förskjutning på 19,3 mnkr p.g.a. en försening som bl.a. beroende på överklagande av en detaljplan.

Inom gatu- och fastighetsnämndens fastighetsförvaltning har ombyggnaden av Råcksta sjukhem och Serafens sjukhem samt nybyggnaden av Kattrumpstullen färdigställts. Staden förhandlar med entreprenören om slutgiltiga utgiften för ombyggnaden av Råcksta. 19 bostadsrättslägenheter för gruppboende har förvärvats, förstärkning av bjälklagen i Hötorgshallen pågår, 11 nya förskoleavdelningar har färdigställts. Fastighetsförvaltningen redovisar avvikelser i form av lägre investeringsutgifter med 339,9 mnkr och ökade investeringsinkomster med 18,3 mnkr. Avvikelsen i fastighetsförvaltningens investeringsplan härrör till största del från planeringsprojekt och främst genom lägre utgifter p.g.a. förskjutningar för nybyggnad av förskolor. Avvikelsen utgörs därutöver bl.a. av förseningar av ombyggnaden av Blackebergs sjukhem, en förmånlig upphandling av ombyggnaden av Serafens sjukhem och Kattrumpstullen, en förskjutning av ventilationsåtgärderna hos Stadsteatern i samband med utarbetande av ny genomförandeplan med hyresgästen.

Försäljningsinkomster

Fastighetsförsäljningar har genomförts med en försäljningsinkomst om ca 892 mnkr. Huvuddelen av inkomsterna härrör från försäljningen av första Hötorgshuset. Försäljningsinkomsterna från försäljning av småhustomträtter uppgår till ca 75 mnkr. Inkomsterna har reducerats genom att tidigare beslutade avtal om försäljning ej verkställts. Därmed uppgår stadens överskott i jämförelse med försäljningsbetinget till 38 mnkr.

Övriga redovisningar

Kvalitetsutveckling

Nämnderna har i huvudsak uppfyllt de generella åtagandena inom fastställd budget. Ett utvecklingsområde är dock tillämpningen av det integrerade ledningssystemet. Endast ett fåtal nämnder analyserar uppfyllelse av de generella åtagandena i relation till ekonomiskt utfall.

Flertalet nämnder redovisar vilka åtgärder som vidtagits med anledning av inkomna klagomål och synpunkter och ett antal redovisar även resultaten av gjorda brukarundersökningar.

Nämnderna har utifrån uppföljningar och utveckling av uppföljningsmetoder lagt en god grund för vidare verksamhetsutveckling. Verksamhetsberättelserna har överlag utvecklats till att bli ett bättre dokument för uppföljning av verksamheten. Stadsledningskontoret avser att sprida goda ex-

empel på verksamhetsutveckling inom nämndernas olika verksamhetsområden på nätverksmöten och hemsidan för kvalitetsutveckling.
